

25.46x30.34	1/4	עמוד 22	מוספים מיוחדים	מקור ראשון	12/2019	71237557-7
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790						

מעשה בפרוכת

ניסויי הבד שעטף את ארונו של הרצל נעלם מיד לאחר קבורתו בהר הקרוי על שמו ב־1949. השנה, יממה לאחר שנחשף שחזרו המדויק, התגלה פתאום גם המקור. **צביקה קליין** מגולל את הסיפור שנשמע כמו לקוח ממדף ספרות הפנטזיה

ס יפור כזה עוד לא שמעתם: אחרי הלוויית חווה המדינה בנימין זאב הרצל, נעלמה הפרוכת שכיסתה את ארונו, ומאז נותרה סביבה תעלומה. במסגרת אירועי שנת השבעים להעלאת עצמותיו של הרצל שהתקיימו השנה, הגיע להסתדרות הציונית העולמית ד"ר יצחק וייס וגילה כי אביו היה בין אלו שהכינו את הפרוכת. בעקבות כך החלו בארגון בהליך של שחזור מדויק, השחזור מגובה במסמכים, תמונות ומחקר מקיף בכדי להגיע לפרוכת זהה למקור. באירוע האזכרה שהתקיים במעמד ראש הממשלה ונשיא המדינה הוצגה לראשונה הפרוכת המשוחזרת, ולאחר מכן הועברה למוזיאון הרצל לתצוגה. אלא שכאן הגיע פיתול נוסף בעלילה: יממה לאחר אותו טקס מדובר, באופן פלא, נמצאה המקורית במחסני קק"ל.

חשיבה על כל פרט

את הפרוכת יצרו לאחר שבשנת 1935, במהלך הקונגרס הציוני ה־19 בעיר לוצרן, התקבלה החלטה שעצמותיו של הרצל תועלנה מאוסטריה לארץ ישראל. במקביל, פנו בהסתדרות הציונית העולמית

26.8x30.39	2/4	עמוד 23	מקור ראשון - מוספים מיוחדים	12/2019	71237556-6
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

צילום: דוד אלון, לע"מ

צילום: מרכז הרצל

לצורך הזיכרון". פויר וצוותו החלו לעמול על המלאכה. "אז איך עושים את זה? שאלתי את עצמי" אומר פויר, "המחשבה הייתה שאם כבר עושים שחזור, שייראה הכי דומה למקור. נכנסנו לתהליך עבודת חקר, דיברתי עם הרבה מומחי שימור של מוזיאונים וניסיתי להבין באיזה סוג בד היה נהוג להשתמש אז באירופה בכדי ליצור יצירה שכזו".

פויר מוסיף שהיה ויכוח כיצד לקרוא לחתיכת הבד שכיסתה את ארונו של חוזה המדינה, "קראנו לזה 'פרוכת', אבל מדובר בעצם כיסוי ארון שנראה כמו כיסוי של ארון קודש. הגענו למסקנה שהמעמד היה מספיק מכובד וקודש בשביל לקרוא לזה כך. כמוכן שהיא גם נראית כמו פרוכת של ארון קודש". אנשי מוזיאון הר הרצל נפגשו עם משפחת וייס, והחלו בהרפתקה. "ישבנו עם המשפחה ועם אנשי הארכיון הציוני, שם מצאנו תכתובות רבות סביב יצירת הפרוכת. מי שתכנן את הפרוכת היה האדריכל אוסקר שטרנר, יחד עם אבא של וייס, ארתור. ניסינו להבין מה היו הגדלים, באיזה סוג בד השתמשו, מצאנו מסמכים רבים בארכיון הציוני שתיארו זאת בצורה מדויקת, ובגרמנית".

בנוסף, איתרו אנשי הצוות מכתבים של אנשים שתיארו את הפרוכת, מבחינת צבעים ומרקם. "מהמכתבים הבנו שמדובר בצבעים של תכלת ולבן, אבל במקביל היו שאמרו שהיה זה בצבעי אפור בהיר וכחול. פענחנו עם הזמן את המידע", מסביר פויר. לאחר מכן הם פנו לאמני יודאיקה, כדי ללמוד איך רוקמים עם פשתן. "זו הייתה חפירה ממש", אומר פויר, "ראיינו המון אמנים שיודעים לעשות את העבודה הפיזית, אך גם את השחזור. יש לנו את הפסוקים בפונט מסוים, אבל זהו לא פונט אחיד כמו שיש היום. וייס כתב באותיות עבריות בצורה שבה היה רגיל לכתוב, כלומר לא כל אות אחידה. היינו צריכים לקחת כל אות, לדגום את המידות מהמחשב וליישם את השחזור. זו הייתה עבודת מחקר ארוכה".

לבסוף נבחרה האמנית היודאיקה רונית גור המתגוררת במעלות. "מאוד התרשמנו ממנה, היא התחברה באופן אישי וראתה בשחזור הפרוכת פרויקט לאומי", נזכר פויר. הכל עבר חלק, עד שנחתה ההבנה כי אין קיר במוזיאון שעליו ניתן לתלות את הפרוכת בגודלה המקורי, ארבעה מטרים על שניים. "הייתה לנו דילמה אם לעשות שחזור בגודל המדויק מבלי יכולת להציג אותה כראוי, או שהמודל יהיה קטן יותר, אבל ייראה בדיוק אותו הדבר ועל הקיר. התפשרנו והקטנו אותו באופן יחסי, כאשר בסוף גודלו עומד על כשני שלישי מזה המקורי".

העבודה ארכה כחצי שנה, אך לבסוף השחזור הושלם. את ההשקה החליטו לעשות באזכרה להרצל, שהתקיימה בי"ב בתמוז בהר הרצל, במעמד ראש הממשלה בנימין נתניהו. "ראש הממשלה התרגש והתחבר", אומר פויר.

בדבריו אמר נתניהו: "אני נרגש מאוד לראות את הפרוכת הזאת. זהו שחזור מדויק לפרוכת שעטפה את ארונו של הרצל לפני שבעים שנה, כשהובא מווינה ונטמן כאן בירושלים. למעלה פסוקי התנ"ך שמבטאים את תקומת עמנו, למטה ציטוט מעורר השראה מהספר 'מדינת היהודים', ביניהם מגן דוד עם דמות האריה ושבעת הכוכבים. פרוכת שכולה הוד והדר. ארבעים וחמש שנים עברו על הרצל המת בארמת וינה. בשנות חייו בווינה הוא נחשף לאנטישמיות נוראה. בווינה הוא זיהה את הסימנים לערעור יציבותה של

לאדריכל אוסקר שטרנר ולאמן היודאיקה ארתור וייס בנקשה לתכנן פרוכת שתכסה את ארונו של חוזה מדינת היהודים. הפרוכת אכן הוכנה, אך מהלך העלאת עצמותיו של הרצל נדחה, בין השאר בעקבות מלחמת העולם השנייה והשוואה. רק לאחר הקמת המדינה הועלו העצמות, בשנת 1949, והפרוכת המדוברת כיסתה את ארונו.

הפרוכת עצמה הייתה מיוחדת, וכל פרט עליה ייצג משהו שעליו חשבו היוצרים: צבעיה תכלת-לבן והיא נראית כטלית, אך הייתה רקומה גם בזהב. נרקם עליה אריה בתוך מגן דוד, ולצדו שבעה כוכבי זהב כאזכור לכוכבי הזהב שהציע הרצל לדגל המדינה היהודית, ושבע שעות העבודה היומיות שהיו חלק ממשנתו של הרצל. מעליהן נרקמו מילים מתוך חזון העצמות היבשות בספר יחזקאל ופסוק מספר תהילים קכ"ו. בחלקו התחתון נרקמו המילים האחרונות מתוך ספרו של הרצל "מדינת היהודים". בתחתית הפרוכת חתמו נשות ויצ"ו, שימו את המהלך, במילים "נשי אוסטריה העבריות לכבוד המנהיג האחרון בנימין זאב הרצל לזכר העלאת עצמותיו לארצנו שנת תרצ"ז". הפרוכת נמסרה בשנת 1939 למנחם אוסישקין למשמורת על ידי משלחת חברות ויצ"ו מאוסטריה, ונשמרה מאז בחדר הרצל שבבניין הקרן הקיימת, עד לטקס הקבורה של הרצל בישראל באוגוסט 1949.

בתום הטקס, ולפני הורדת הארון לקברו, הוסרה הפרוכת מהארון, והייתה אמורה להגיע לפי התוכנית ל"חדר הרצל" בבניין הקרן הקיימת לישראל, שם הייתה אמורה להיות מוצגת לקהל. באופן מסתורי היא לא הגיעה ליעדה, ונעלמה. במהלך השנים נעשו מאמצים כדי לגלות לאן נעלמה הפרוכת - ללא הועיל.

השנה, 115 שנים לפטירתו של הרצל ו-70 שנה לאחר העלאת עצמותיו לישראל, בוצע שחזור של הפרוכת על ידי ההסתדרות הציונית העולמית עבור מוזיאון הרצל. שבועיים לאחר חשיפת הפרוכת המשוחזרת, כאמור, הפרוכת המקורית נמצאה במחסני קק"ל.

מאמצים רבים נעשו עם השנים לאתר את הפרוכת. כך למשל, בשנת 1960 פנה ש. קויטנר, ראש מחלקת הארגון בקק"ל, בבקשה ממנהליו להעביר את הפרוכת למוזיאון הרצל שנפתח באותה השנה. הוא הוסיף: "נודה לכם עבור מאמצים נמרצים למצוא את הפרוכת ולמוסרה לירינו". הוא אף צירף צילום אישור בדבר קבלת הפרוכת על ידי קק"ל. במקביל, תועדו מכתבים רבים של תלונות על אי הימצאות הפרוכת.

תכלת לבן או אפור כחול

מנהל מרכז הרצל, עודד פויר, ניהל את מבצע השחזור של הפרוכת: "הסיפור היה ידוע הרבה שנים, וגם העובדה שכבר אין פרוכת", הוא מספר, "עשינו תערוכה בשם 'הרצל שלי', שהציגה מעבר לסיפור ההיסטורי את הנגיעה האישית של הרצל בלב העם. יש הרבה אנשים שמסתובבת אצלם במשפחה מזכרת הקשורה לדמותו של הרצל במשפחה, או ששמרו מכתבים שבהם הוא מוזכר".

וייס היה אחד האורחים בתערוכה, ואף הציג את התמונה שהוצגה עם סיפור הפרוכת. "וייס פנה ליו"ר ההסתדרות הציונית אברהם (דובדב) דוברבני, ואמר לו: 'יש לי רעיון מוזר, אולי קצת הזוי, אבל כיוון שאבדו הסיכויים למצוא את הפרוכת, למה שלא נעשה שחזור?' בדיוק חגג אז בהר הרצל 70 שנה להר, ודוברבני חשב שזה רעיון סימבולי ונפלא

בשנת 1960 פנה ש. קויטנר, ראש מחלקת הארגון בקק"ל, בבקשה ממנהליו להעביר את הפרוכת למוזיאון הרצל שנפתח באותה השנה. הוא הוסיף: "נודה לכם עבור מאמצים נמרצים למצוא את הפרוכת ולמוסרה לירינו"

עודד פויר, מנכ"ל מרכז הרצל: "המחשבה הייתה שאם כבר עושים שחזור, שייראה הכי דומה למקור. נכנסנו לעבודת חקר, דיברתי עם מומחי שימור במוזיאונים וניסיתי להבין באיזה סוג בד היה נהוג להשתמש אז באירופה בכדי ליצור יצירה שכזו"

Oskar Strnad: 01717

השרטוט המקורי עם תכנון הפרוכת ודיוקן האומן ארתור וייס ז"ל

24.13x24.76	4/4	עמוד 25	מקור ראשון - מוספים מיוחדים	12/2019	71237561-2
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינו - 80790					

ישראל היהודית תקום, יביאו את עצמותיו לישראל. בקונגרס הציוני של אותה שנה דפק סוקולוב על השולחן ואמר שער השנה הבאה הרצל צריך להיות קבור בארץ. סוקולוב אף הוא ביקש מנשות ויצ"ו להכין תכנית לכיסוי הארון. הם פנו לאבא שלי כרי שיאייר את הדוגמא על הפרוכת. בשנת 1936 הם הבריחו את הפרוכת לארץ, אך בצל אירועי תרפ"ט התוכנית נרחתה לשנה לאחר מכן. אז פרצה מלחמת העולם השנייה, והרבר שוב ירד מהפרק. לכן, הדבר הראשון שנעשה כאשר הוקמה מדינה הוא ררישה מראש הממשלה דוד בן גוריון להעלות את העצמות ארצה. כשהחזקתי את המסמך המדובר בידיים, כשעליו שמו של אבי, לבי דפק במהירות. אתה יכול לתאר לעצמך את ההתרגשות. פתאום אני רואה הוכחה ברורה לגבי הפרוכת: מסמך עם תיאור של הפרוכת עצמה, כולל המידות, הכיתוב, האיורים - ושמו של אבי, ארתור וייס".

יתרה מכך, וייס ראה בסרט שבו תיערו את הלוויה של הרצל, כי ברגע שמורידים את הארון לקבר, מישוה מסיר את הפרוכת מהארון. "זאת אומרת, היא לא נקברה בארמה. זה הוכיח שהיא קיימת איפשהו".

היעלמות הפרוכת התגלתה רק כשנתיים לאחר ההלוויה, כאשר מספר תיירים יהודים מאוסטריה ביקרו בישראל וביקשו לראות את הפרוכת המפורסמת. אף אחד לא יכול היה למלא את בקשתם.

וייס מורה כי לא ציפה שהצעתו לרובדבני תקרום עור וגירים. "רובדב אמר לי שעשיתי לו את היום", הוא נזכר במפגש שגרם ליצירת השחזור. הוא מבקש להודות לרובדבני שהרים את הכפפה: "לזכותו של רובדב ייאמר שהוא ומנהל המרכז, עורך פויר, עשו עבודה מקצועית לעילא".

כמו כולם, גם וייס הופתע מגילוי הפרוכת המקורית יממה אחת בלבד אחרי השקת השחזור. "כמובן שהלכתי מיד לראות אותה", הוא מתרגש בעודו נזכר באותו היום, "הייתי חייב לסגור את המעגל ההיסטורי האישי והלאומי הזה". הפרוכת המשוחזרת מוצגת כיום בתצוגת הקבע של מוזיאון הרצל, וסיפורה המיוחד משולב בהדרכות הצוות. הציבור מוזמן. במקביל, מתקיימים מגעים להשבת הפרוכת המקורית למקומה הטבעי במוזיאון הרצל בהר הרצל. ●

להגדיר על ידי דת וגזע".

"במשך כל השנים האלה לא היה לי מושג לגבי הפרוכת והקשר שלה עם אבא", הוא מוסיף, "למעט אותו אוכור של אמא. כיום אני מתייטר על כך שלא לקחתי את אמא שלי בדצינות. חשבתי שזה בלתי אפשרי". יום אחד נכנס וייס, מומחה להשתלות שיניים במקצועו, לחנות ספרים יד שנייה ברחוב ש"ץ במרכז ירושלים בסמוך למרפאה שלו. "קניתי שם כמה ספרים שקשורים להרצל, ויום אחד אני רואה העתק של עמור ראשון מעיתון משנת 1949. היה כתוב שם: 'עצמותיו של ד"ר תאודור הרצל הועלו לישראל'. כמובן שהרבר תפס את מבטי, וכשהתקרבתי ראיתי משהו שהשאיר אותי מסומר על רגליי: הייתה שם תמונה של פרוכת, הבר שעטף את ארונו של הרצל, ונכתב שהיא יוצרה בשנת 1936. זה שינה לגמרי את התמונה. האם יכול להיות שאמא התייחסה למשהו ממש? הרי בשנת 1936 אבי היה עוד אמן יוראיקה מוכר בווינה. למחרת רצתי לארכיון הציוני וביקשתי את כל התיקים הקשורים להעלאת עצמותיו של הרצל לארץ. היו שם מאות עמודים. התחלתי לעלעל, וזה היה כמו לחפש מחט בערימת שחת. הייתי על סף שבירה, כשפתאום אני מחזיק בידיים מסמך שנכתב ב-1935, ובו כתובה ההחלטה של נחום סוקולוב - שהיה יו"ר ההסתדרות הציונית - להתייחס למשאלה של הרצל, שכתב ב-1902 כי הוא מקווה שכאשר מדינת

האימפריה האוסטרו-הונגרית, לערער הציביליזציה עצמה. כשנבחר קרל לוגר שונא היהודים לראש עיריית וינה, הרצל ראה בכך מאורע מבשר רעה, גם לאימפריה, ליהודים ולתרבות האנושית. לכן שם, בווינה, הוא גיבש את השקפת עולמו הציונית. אבל צריך להורות שמרינטנו קמה מאוחר מרי, כי הסוף ידוע - וינה התרבותית, הנפלאה, הנשגבת, היפהיפה - וינה זאת הייתה אחר ממוקרי האסון שפקד אותנו בשואה".

כאשר התגלה שהפרוכת האמתית נמצאה בקק"ל, אנשי המוזיאון נדהמו מהריוק: "ממש נפלנו מכך שההעתק היה נראה בריוק אותו הרבר - גם ברמת הצבעים. כאילו שמישהו העתיק אחד לאחר", אומר פויר.

מתברר שאמא צדקה

ד"ר יצחק וייס (83) לא גדל עם הידיעה שאביו הוא זה שעיצב את הפרוכת של הרצל. "אמי ז"ל סיפרה לי פעם משהו על הנושא, אבל לא באמת האמנתי שהיא מרייקת", הוא מספר, "הרי עצמותיו של הרצל הועלו לישראל בשנת 1949, ואילו אבי נרצח באושוויץ בשנת 1942".

ההרצל עצמו הוא לא כליכך התחבר, "היינו בחופשה בקיבוץ הגושרים, אשתי ז"ל לקחה את הספר 'אלטנוילנד' של הרצל, ואני זוכר היטב שלעגתי לה. יום אחר, כשהיא הייתה בכריכה, החלטתי לשבת על אחת מהכיסאות הנוחים שם ולקרוא. אשתי לא הבינה, פתאום היא שמעה אותי עושה קולות של תמיהה. אמרתי בקול - 'ככה הרצל כתב?'"

וייס התחיל להתעניין במורשתו של חוזה מדינת היהודים. "הבנתי שהיה פה זיוף מהותי לגבי מורשתו של הרצל. כשחזרנו לירושלים עשיתי מה שאנשים אחרים לא עשו; קראתי את כתביו של הרצל בצורה אינטנסיבית, כמעט את הכל - במיוחד את היומן, ההתכתבויות והנאומים. לאט-לאט הבנתי שיש הבדל מהותי בין הנרטיב היהודי והיהדות של הרצל". כאשר אני תוהה לגבי משמעות אותו הבדל, וייס משיב: "הרצל מדבר על ההבדל בין יהדות ליהודיות. יש ליהדות הרי קונוטציה דתית, והוא עשה אבחנה בגרמנית למילים 'יהדות' ו'יהודיות'. הרצל כמעט תמיד מדבר על יהודיות, שזה משהו שאתה לא יכול

ד"ר יצחק וייס:

"כשהחזקתי את המסמך המדובר בידיים, כשעליו שמו של אבי, לבי דפק במהירות. פתאום אני רואה

הוכחה ברורה - מסמך עם תיאור של הפרוכת עצמה, כולל המידות, הכיתוב, האיורים, ושמו של אבי - ארתור וייס"

צילום: באדיבות המשפחה

צילום: SAM DIAMOND, לט"מ

צילום: SAM DIAMOND, לט"מ

צילום: מרכז הרצל

ראש הממשלה באזכרה הממלכתית להרצל שבה נחשפה לראשונה הפרוכת המשוחזרת